

**MEDIA VA AXBOROT SAVODXONLIGI – RAQAMLASHTIRISH
DAVRINING ASOSIY TALABI HAMDA RAQAMLI GIGEIYENA VA
NITEKET**

RAHMONBERDIYEVA MUHLISABONU DONJORJON QIZI

Qo'qon davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti 1-kurs talabasi

Elektron pochta: muxlisarahmonberdiyeva08@gmail.com

Telefon raqam: +998936878959

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlanishi, internet va raqamli kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishi natijasida yuzaga kelgan media va axborot savodxonligi tushunchalari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli jamiyatda fuqarolarning axborot bilan ishlash madaniyati, raqamli gigiyena va niteket (internet etikasi) masalalari yoritiladi. Maqola davomida insonning media makonida ongli harakat qilishi, ishonchli manbalarni ajrata olishi, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish ko'nikmalari, hamda axborot xavfsizligiga doir dolzarb masalalar tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Media, axborot savodxonligi, raqamlashtirish, raqamli gigiyena, niteket, madaniyat, kommunikatsiya, xavfsizlik, texnologiya.

Kirish:

Bugungi globallashuv va raqamlashtirish davrida inson hayoti axborot texnologiyalarisiz tasavvur etilmaydi. Har kuni biz yuzlab yangiliklar, ma'lumotlar, videolar va xabarlar oqimida yashaymiz. Shu bois media va axborot savodxonligi zamonaviy inson uchun nafaqat foydali, balki zaruriy ko'nikmaga aylandi. Media savodxonlik – bu insonning axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish qobiliyatidir.

Axborot makonining kengayishi bilan birga yolg'on xabarlar, soxta ma'lumotlar (feyk news), firibgarlik va manipulyatsiya holatlari ham ko'paymoqda.

Shuning uchun har bir inson axborot iste'molchisidan faol, tanqidiy fikrlovchi media foydalanuvchiga aylanishi zarur.

Asosiy qism:

1. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va internetning paydo bo'lishi

XX asrning ikkinchi yarmida ro'y bergan axborot inqilobi butun insoniyat tarixida yangi davrni boshlab berdi. Internet, mobil aloqa, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar bugungi jamiyatning ajralmas qismiga aylandi. Insonlar uchun axborot eng qimmat resursga aylandi — kimda ko'p, to'g'ri va tez axborot bo'lsa, u ko'proq imkoniyatga ega bo'ladi.

Avvallari biz ma'lumot olish uchun kutubxonalarga borardik, endi esa birgina smartfon orqali butun dunyo bilimlariga kirish imkoniga egamiz. Ammo bu imkoniyat bilan birga xavflar ham paydo bo'ldi: yolg'on xabarlar, manipulyatsiya, plagiat, internet jinoyatchiligi, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi va h.k. Shu sababli, texnologiyalar rivojlanishi bilan insonning axborot madaniyatini oshirish zaruriyati tug'ildi.

Bugungi kunda har bir sohada, xususan ta'lim, tibbiyot, iqtisod, siyosat, hatto kundalik hayotda ham axborot savodxonligi talab qilinadi. Bu faqat texnik ko'nikma emas — bu insonning tanqidiy fikrlashi, tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatidir.

2. Media va axborot savodxonligi konsepsiyasi

Media va axborot savodxonlik (MAS) — bu insonning axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan to'g'ri foydalanish qobiliyatidir. UNESCO bu tushunchani XXI asrning eng muhim fuqarolik kompetensiyasi sifatida e'tirof etgan. Chunki bugungi raqamli dunyoda inson nafaqat axborotni iste'mol qiladi, balki uni ishlab chiqaruvchi hamdir.

Masalan, har bir foydalanuvchi ijtimoiy tarmoqlarda post joylash orqali media oqimiga o'z hissasini qo'shadi. Shu sababli, axborot savodxonligi har bir fuqaroning mas'uliyatini oshiradi — u tarqatayotgan ma'lumot to'g'rimi, foydalimi, kimga ta'sir qiladi?

Media savodxonlikning asosiy tarkibiy qismlari:

Axborotni tahlil qilish – ma'lumotning ishonchliligini aniqlash, manbani tekshirish.

Axborotni ishlab chiqish – o'z fikrini madaniyatli va asosli tarzda ifoda etish.

Axborotni tarqatish – ijtimoiy tarmoqlarda axloqiy me'yorlarga amal qilish.

Axborotdan himoyalaniş – shaxsiy ma'lumotlarni saqlash, kiberxavfsizlikni ta'minlash.

Ta'lim tizimida bu mavzularni o'qitish yoshlarning tanqidiy tafakkurini shakllantiradi. Talabalar axborotning haqiqiyiligini tekshira olish, soxta yangiliklarni farqlash, plagiatdan saqlanishni o'rganadilar. Ayniqsa, sun'iy intellekt kengaygan hozirgi davrda bu ko'nikmalar alohida ahamiyat kasb etadi.

3. Raqamli gigiyena va niteket

Raqamli gigiyena insonning onlayn hayotdagi sog'lom odatlar tizimidir. Masalan, telefon yoki kompyuter ekraniga qarab o'tirish vaqtini cheklash, ko'z sog'ligini asrash, ijtimoiy tarmoqlardan me'yorida foydalanish, spam va zararli linklardan saqlanish.

Shuningdek, raqamli gigiyena psixologik muvozanatni ham saqlashni anglatadi. Ko'p vaqtini tarmoqda o'tkazuvchi insonlarda diqqatning tarqoqligi, stress, ijtimoiy solishtirish kabi muammolar paydo bo'ladi. Shu bois, "digital detox" (raqamli dam olish) tushunchasi ommalashmoqda.

Niteket esa "network" va "etiquette" so'zlaridan tuzilgan bo'lib, "internet odobi" degan ma'noni anglatadi. Har bir foydalanuvchi onlayn muloqotda ham madaniyatli, hurmatli bo'lishi zarur. So'kinish, yolg'on tarqatish, kimnidir kamsitish yoki tarmoqda tuhmat qilish — bular niteket qoidalariga zid.

Misol uchun, biror foydalanuvchining ruxsatisiz uning suratini tarqatish yoki shaxsiy yozishmalarni ommaga chiqarish — bu ham internet etikasi buzilishidir. Shuning uchun raqamli madaniyat bugungi jamiyatda insoniylik va axloqiy qadriyatlarning yangi shaklidir.

4. Raqamli fuqorolik va axborot xavfsizligi

Bugungi raqamli davrda “fuqarolik” tushunchasi ham kengayib, “raqamli fuqarolik” degan yangi ma’no kasb etdi. Endi inson nafaqat jismoniy jamiyatning bir a’zosi, balki raqamli makonning ham faol ishtirokchisidir.

Raqamli fuqarolik — bu onlayn dunyoda o’z huquq va majburiyatlarini bilish, boshqalarning erkinligiga hurmat bilan qarash, shaxsiy va ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlashdir.

Axborot xavfsizligi bu jarayonning eng muhim qismidir. Kiberjinoyatchilik, parol o’g’irlanishi, viruslar, shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy tarqatilishi — bularning barchasi zamonaviy xavfdir. Shu sababli har bir foydalanuvchi antiviruslardan foydalanish, parollarni muntazam yangilab turish, ikki bosqichli autentifikatsiyani yoqish kabi oddiy, lekin muhim qoidalarga amal qilishi lozim.

Ta’lim muassasalarida raqamli fuqarolikni o’rgatish yosh avlodning internet madaniyatini oshiradi, ularni zararli kontentlardan himoya qiladi. Qo’qon davlat universiteti kabi oliygohlarda ham talabalar uchun “Media va axborot madaniyati” darslarini joriy etish — bugungi kun talabi.

5. Media va axborot savodxonligining ijtimoiy ahamiyati

Media savodxonlik – bu shunchaki texnik ko’nikma emas, balki jamiyatni rivojlantiruvchi ijtimoiy omildir. Axborotni to’g’ri tahlil qiladigan fuqaro — tanqidiy fikrlovchi, ongli qaror qabul qiluvchi, ijtimoiy mas’ul shaxsdir.

Bugungi kunda feyk xabarlar siyosiy qarorlar, iqtisodiy barqarorlik va hatto jamoat tinchligiga ham ta’sir ko’rsatmoqda. Shu sababli, har bir mamlakatda media savodxonlikni oshirish davlat siyosati darajasida amalga oshirilmoqda.

O’zbekistonda ham “Raqamli O’zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida raqamli madaniyat, axborot xavfsizligi, yoshlarning onlayn savodxonligini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilgan. Bu jarayonda nafaqat hukumat, balki o’qituvchilar, talabalar, ota-onalar ham faol ishtirok etishi zarur.

Xulosa:

Media va axborot savodxonligi — bu zamonaviy insonning raqamli dunyoda to’g’ri yo’l topishi uchun muhim kalitdir. U nafaqat axborotni tahlil qilish, balki insonning fikrlash madaniyati, axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy faolligini ham

belgilaydi. Raqamli gigiyena va niteket esa har bir fuqaroning internetdagi hayotini xavfsiz va madaniyatli qiladi.

Shunday ekan, ta'lim muassasalarida, jumladan, Qo'qon davlat universitetida ham media va axborot savodxonligini o'qitish, talabalar orasida axborot madaniyatini yuksaltirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. Paris, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi. 2020-yil.
3. Karimov, A. "Axborot madaniyati va media savodxonlik asoslari." Toshkent, 2022.
4. G'ulomova, M. "Raqamli xavfsizlik va internet etikasi." Farg'ona, 2023.

INTERNET MANBALARI:

1. www.unesco.org
2. www.kokandsu.uz
3. www.lex.uz